

Г.Әбілқасымова¹, А.Н.Байлен²¹Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті;²С.Саттаров атындағы № 57 мектеп-лицей негізіндегі шағын орталық, Қарағанды (E-mail: Botam_@mail.ru)

Мектеп жасына дейінгі балалардың эстетикалық тәрбиесінің ерекшеліктері

Мақалада мектеп жасына дейінгі балалардың эстетикалық тәрбиесінің ерекшеліктері қарастырылған. Эстетикалық тәрбие беру арқылы мектеп жасына дейінгі балалар қоршаған ортадағы әсемдікті, үйлесімділікті көре білуге, алған әсерін көрсетуге, бейнелей білуге үйренеді. Баланы тәрбиелеуде әдебиет, музыка, бейнелеу өнері, еңбек сабақтарының маңызы зор және эстетикалық тәрбие ақыл-ой, адамгершілік, дене тәрбиелерімен тығыз байланысты екенін көрсеткен. Авторлар тәрбие және эстетикалық тәрбие мәселесіне көңіл бөліп, оған тиімді түсініктерді, олардың еңбекке әсемдік тұрғысынан қатынасы, өзіндік белсенді іс-әрекетімен байланысты екенін зерттеген.

Кілт сөздер: тәрбие, эстетика, эстетикалық тәрбие, тұлға, сұлулық, әсемдік, ақыл-ой, адамгершілік, әдебиет, музыка.

Қазақстан Республикасының Президенті — Елбасы Н.Ә.Назарбаевтың «Қазақстан – 2050» Стратегиясы: Қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауында: бәсекеге қабілетті дамыған мемлекет болу үшін біз сауаттылығы жоғары елге айналуымыз керек деп айтылған. Біздің азаматтарымыз үнемі ең озық жабдықтармен және ең заманауи өндірістерде жұмыс жасау машығын меңгеруге дайын болуға тиіс [1].

Қазіргі өмірдің өзінен туындап отырған талаптарды орындау — жаңашылдыққа жаршы болу үзіліссіз тәрбие негізінің бастау бұлағы, бұл мектепке дейінгі ұйымдардан басталған орынды. Бала тәрбиесі отбасынан бастау алды десек те, ғылымға негізделген әдіс-тәсілмен берілетін тәлім-тәрбие ісі көбінесе балабақшадан басталып, жан-жақты педагогикалық өрісін табады. Әсіресе балабақшадағы тәрбие бала табиғатына ерекше әсер етіп, оған өмір бойы ізгілікті әсер етіп, мағынасы өшпейтін із қалдырады. Баланы мектеп алды даярлау үздіксіз білім беру жүйесіндегі маңызы мен өзектілігі ерекше мәселелердің бірі болып саналады.

Мектеп жасына дейінгі балалардың тәрбиесін сапалы дәрежеге көтеру қазіргі Қазақстанның білім беру саласындағы өзекті мәселенің бірі болып табылады. Қазақ халқы қай уақытта болмасын, ұрпақ тәрбиесін ұлттың тағдыры, ұлттың болашағы деп білген.

Тәрбие туралы білімдер ең ежелгі болып саналады және олар қоғам дамуымен тығыз байланысты. Алғашқы адамдардың өздеріне бала тәрбиесі туралы білімдер болды және олар бір ұрпақтан екінші ұрпаққа салт дәстүрлер, ойындар, тыйымдар, өмірлік ережелер түрінде беріліп отырады. Бұл білімдер мақал-мәтелдерден, аңыздардан, ертегілерден және тағы басқа ауыз әдебиеті үлгілерінен өз көріністерін тапқан, яғни халықтық педагогиканың негізгі мазмұнын құрайды [2].

Сондықтан тәрбие мәселесіне көңіл бөліп, оған тиімді әдіс-тәсілдерді қолданып, қарастыру әрбір ұжымның тапқырлығы мен іскерлігін, ізденімпаздығы мен шығармашылығын талап етеді. «Адамға ең бірінші білім емес, тәрбие берілуі керек, тәрбиесіз берілген білім адамзаттың қас жауы, тәрбиесіз берілген білім адамзатқа апат әкеледі» деген ғұлама ғалым Әбу Насыр әл-Фараби ойын әрбір ұстаз, әрбір ата-ана өздеріне қағида ретінде ұстанса, нұр үстіне нұр болар еді деп айтқан.

«Тәрбие» термині педагогика теориясы мен практикасында кеңінен қолданылуда, бірақ бұл терминнің белгілі бір педагогикалық ұғым ретінде әлі де қалыптасу үстінде екені анық. Осыған орай, біз «тәрбие» ұғымын толық пайымдау үшін, оның тарихи даму деректеріне шолу жасадық.

Е.Арын Орысша-қазақша түсіндірме сөздігінде «тәрбие» — әлеуметтік, кең мағынада — қоғамның жасөспірім ұрпақты өмірге дайындау жөніндегі бүкіл әлеуметтік құрылыммен: қоғамдық институттармен, ұйымдармен, отбасымен және мектеппен жүзеге асырылатын қызметі [3]. Педагогикалық мағынада бұл оқу-тәрбие мекемелерінде педагогтармен жүзеге асырылатын тұлғаны дамытуға бағытталған арнайы ұйымдастырылатын және басқарылатын адамды қалыптастыру үдерісі.

Біраз ғалымдар Ш.Х. Құрманалина, Б.Ж. Мұқанова, Ә.У. Ғалымова, Р.К. Илиясова «тәрбие» ұғымын «бұл — қоғамның негізгі қызметтерінің бірі, жеке адамды мақсатты, жүйелі қалыптастыру үдерісі, аға ұрпақтың тәжірибесін кейінгі буынға меңгертіп, олардың сана-сезімін, жағымды мінез-құлқын дамытушы деп қарастырады. Ересек буын қоғамдық-тарихи өмірде жинақталған тәжірибені, білімді жас буынға тәрбие үдерісі арқылы береді» [4].

Мұғалім қандай адамды қалыптастыратынын дәл білуі керек. К.Д. Ушинский өз қызметінің айқын мақсатын көрмейтін тәрбиешіні құрылыс материалдарын бір жерге үйіп тасап, одан не алғысы келетінін білмейтін архитектормен салыстырады. Тәрбиеші жас ұрпаққа берілетін білім, іскерлік, дағдыны, тәрбиелейтін сезімді біліп, жоспарлы, мақсатты тәрбие жұмысың жүргізеді.

Я.А. Коменский «Тәрбие мақсаты және міндеттері, маңызды, жүзеге асыру жолдары адамның қоғамда алатын орнымен анықталу керек», «Келесі ғасырдың қандай болатындығы сол ғасыр үшін тәбиеленген азаматтарға байланысты. Дүние — даналардың көптігімен бақытты», — деген ойлар айтты. Осы ойларын «Ана мектебінің» кіріспесінде өрбітеді.

«Тәрбие — адамды қалыптастыратын және жетілдіретін үйлесімді үдеріс», — деп Я.А. Коменский тәрбие мақсатын төмендегідей негізгі элементтерге бөлді (сур. кара):

Сурет. Тәрбие мақсатының негізгі элементтері

Тәрбие мақсатының ең алғашқы әлеуметтік негізі — бұл әрбір даралықтың дамуы, табиғаттың адамға генетикалық тұрғыдан берген мүмкіндіктерін дамыту, оның тұлғасын берген мүмкіндіктерін дамыту, сол арқылы оның тұлғасын қалыптастыру.

П.И. Пидкасистый «тәрбие» ұғымын «бұл баланың барынша тұлға ретінде дамуына, баланың қазіргі заман мәдениетіне енуіне, өз өмірінің субъекті және іске асырушы адам аталуға тұратындай болып қалыптасуы үшін маман-педагогтың мақсатты бағытталған әрекеті» деп анықтама береді [5].

Педагогикалық ұғымдардың бірі — тәрбие. Тәрбие дегеніміз — бұл адамдарды қоғамдық өмірге және өнімді еңбекке дайындау мақсатын көздеп, жаңа ұрпаққа қоғамдық-тарихи тәжірибені беру үдерісі. «Тәрбие» ұғымы кең мағынада әлеуметтік қоғамдағы құбылыс ретінде барлық тәрбие салаларын қамтиды:

- отбасы;
- мектепке дейінгі мекеме;
- оқу тәрбие орындары;
- еңбек ұжымы;
- ақпарат құралдары;
- баспа орындары.

Біздің мемлекетте бұл салалар қоғамдық, мемлекеттік мақсатқа қызмет етеді. Кең мағынада деген ұғымда бүкіл сыртқы әсерлердің, адамды қоршап тұрған, табиғи және әлеуметтік ортаның, тәрбиешілердің мақсатты іс-әрекеттерінің ықпалымен адамды қалыптастыру.

«Тәрбие» ұғымы тар мағынада «тәрбиеші тәрбиелейді», кең мағынада «өмір тәрбиелейді» деп қолданудың тәрбие жайлы ұғымды анықтауда зор мәні бар:

1. Тәрбие — тар мағынада жеке тәрбиелік міндетті шешуге, жеке адамның белгілі бір қасиетін қалыптастыруға, меселен, эстетикалық талғамын тәрбиелеуге бағытталған жұмыс. Тәрбие жаңа ұрпақты өмірге, еңбекке дайындау арқылы қоғамның алға қарай дамуын қамтамасыз ететін үдеріс.

2. Тәрбие — педагогикалық кең мағынада қоғамның арнайы бөлінген адамдары: мұғалім, педагог, тәрбиешілердің басқаруымен жүргізілетін мақсатты үдеріс. Олар арнайы тәрбие жұмысын ұйымдастырып, жеке адамның қалыптасуына ықпал жасайтын жиынтық факторларды пайдалана отырып, ерекше әдіс-тәсілдерді қолданады.

Тәрбие мазмұны — бұл әр тұлғаның өмірдегі өз орнын өзі белгілеуіне қамтамасыз етуге, оның өзін-өзі жүзеге асыруы үшін жағдайлар жасауға бағытталған, қоғамның экономикалық және әлеуметтік даму көрсеткіштерінің бірі. Тұлғаны ұлттық, әлемдік мәдениетке және эстетикалық тәрбиелеу, өз қоғамына тығыз байланысты, яғни сол қоғамды жетілдіруге ұмтылған адам және азамат қалыптастыру қамтамасыз етіледі. Сонымен, дәстүрлі педагогикада жас ұрпақты тәрбиелеудің негізгі мақсаты жан-жақты үйлесімді дамыған жеке тұлғаны қалыптастыру деп айтуға болады.

Эстетика этикамен, өнер мен өнегелік қалай байланысты болса, солай тығыз байланысты, өйткені өнер сезімге әсер ете отырып, адамгершілік, ізгілікке тәрбиелейді. Көркемдікке сүйсіну, соны тамашалаған сәтте сезімге бөліну барысында жанымыз тазарады. Жан тазалығы — ар тазалығы. Олай болса, эстетикалық тәрбие — имандылық, ғибраттылық тәрбиесінің бір тарауы.

«Эстетика» терминінің бертін келе енгеніне қарамастан, эстетикалық ой тарихы ең кем дегенде 2,5 мың жылды алып жатыр. Біздің эрамызға дейінгі бірінші мың жылдықтың өзінде-ақ Көне Қытай, Үнді, Грекия ойшылдары адамдардың нақты шындықтың көптеген құбылыстарын сезім арқылы қабылдау барысында белгілі бір көңіл-күйлерге таңдану, жеріну, қайғыға ортақтасу, ашулану, сүйсіну, елжіреу, әзілдеу, тебірену, толқу және т.с.с. бөленетіндігін әрі әлемге деген таза танымдық қатынастан оның өзіндік сезімдік тебіреніс сипатымен ерекшеленетіндігін байқаған. Осы тебіреніс толқулар нәліктен пайда болады деген сұраққа жауап іздеу барысында көне дүние ғұламалары эстетикалық ойды дамытқан.

Қазақ ағартушылары Ш.Уәлиханов, Ы.Алтынсарин, А.Құнанбаев эстетикалық тәрбие саласында өздерінің саяси-қоғамдық, ғылыми және әдеби еңбектерінде қазақ халқынан эстетикалық мәдениетінің өнерінің даму барысына аса көңіл бөлген. Халық шығармашылығын зерттеу арқылы ұлттық эстетикалық талғамына, деңгейіне, болмысына деген эстетикалық көзқарасын көрсетіп, эстетикалық тәрбиеге байланысты пікірлер айтылған [6].

Ш.Уәлиханов халықтың болмысқа деген эстетикалық көзқарасына байланысты толғанып, эстетикалық сезімін ауызекі шығармашылық арқылы көрсете білді. Эстетикалық тәрбиеге тікелей қатысы бар халықтың сөз өнері, ақындық, жыршылық, әншілік, күйшілік өнері де зерттеушінің назарынан тыс қалмаған. Ол әсемдік тегін болмыстан, сұлулық негізін табиғат жаратылысынан іздеп, адам мен табиғаттың арасындағы байланысты сабақтайды.

Осы орайда белгілі педагог Р.Қоянбаев «Педагогика» атты еңбегінде «Эстетикалық тәрбие адамды дүниедегі әдемілік атаулыны бағалай білуге үйретеді. Өнер шығармаларын тануға, кәсіпкерлікке баулиды, оған, керісінше, ұсқынсыздыққа жағымсыз көзқарасты қалыптастырады», — деп өнер арқылы эстетикалық тәрбие беру жолдарын қарастырған. Эстетикалық тәрбиенің міндеттерінің бірі — эстетикалық сезімді және эстетикалық қабылдауды тәрбиелеу. Өмірдегі, өнердегі әдемілікті сезу және көру адамдарда әр түрлі болады. Біреулер әдемілікке үніле қарап, оның сырын білуге тырысады, ал кейбіреулер оған онша мән бермейді, қалай болса солай қарап, жанынан өте шығады. Әдемілікті сезіну үшін, оған түсіну үшін ең алдымен бейнелеу өнері, музыка және ән саласынан әрбір адамда білім болуы қажет. Білім адамды әдеміліктің объективтік критерийлерімен қаруландырады. Білімді адам сұлулықты бағалай біледі, түсінеді. Айналадағы дүниеге сезімталдық, эстетикалық қабылдау қырағышығы, ықыластылық, қамқорлық баланың эстетикалық дамуының негізі болады.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында жеке тұлғаның өзін-өзі анықтауын қамтамасыз ету, оның қабілетін толық ашуына, «өз заманына кіріктенген және осы қоғамды қалыптастыруды көздейтін адамның-азаматтың қалыптасуына» жағдай жасау қажеттігі ерекше атап көрсетілген. Осы қағидалар «Қазақстанның білім беру жүйесіндегі тәрбиені дамыту бағдарламасында» орын тауып отыр. Онда «тәрбие қазығы білім алушыларда әлеуметтік жағынан қажетті білімдер мен дағдылар, кәсіби қызығушылық, азаматтық көзқарас қалыптастыру болып табылады» деп көрсетілген. Жеке тұлғаның әлеуметтік және мәдени құзыреттілігін дамыту, оның әлеуметтегі өз орнын анықтауы, азамат болып қалыптасуы үшін тәрбиенің білім беру жүйесі мен қоғамдағы әлеуметтік дәрежесін арттыру қажет [7].

Осыған байланысты эстетикалық тәрбие — бұл жаратылыс дүниесіндегі немесе өнер туындысындағы сұлулық пен әсемдікті қабылдап, ғибраттануға баулитын, адамның эстетикалық сезімін, талғамын қалыптастыратын тәрбие. Эстетикалық тәрбие мектеп жасына дейінгі кезеңнен басталады және эстетикалық тәрбие барлық оқу-тәрбие үдерісінде жүзеге асырылады. Баланы тәрбиелеуде әдебиет, музыка, бейнелеу өнері, еңбек сабақтарының және т.б. жұмыстардың маңызы зор, яғни эстетикалық тәрбие ақыл-ой, адамгершілік, дене тәрбиелерімен тығыз байланысты [8].

Мектепке дейінгі ұйымдарда білім сапасын арттыру — аса маңызды мәселе, ол үшін жалпы және негізгі жағдайларды жақсарту басты міндет болып табылады [9].

1. Білім мен тәрбие беруге арналған дамытушы ортаны жабдықтау қажет десек, ол мектепке дейінгі кезеңнің өзіндік ерекшелігі мен құндылықтарын сақтайтын, баланың балалығына бағытталуы шарт.

2. Тәрбие мекемесінің басшысы мен тәрбиеші педагогтар қауымы кәсіби шеберліктерін үнемі шыңдап, білімін жетілдіруге жүйелі көңіл бөліп, ұжымның шығармашылық бағыт-бағдарын айқындап, оны жүзеге асыруға белсенділікпен атсалысуға және жағымды психологиялық ахуалдың тұрақтануына ықпал ету қажет.

3. Балабақшада еңбек етуге толық жағдай жасалып, тәрбиелеу мен білім берудің технологияларын сауатты меңгеріп, жаңа педагогикалық әдіс-тәсілдер жүйесін кәсіби шеберлікпен игеріп, оны тәжірибеде пайдалануға шығармашылықпен үлес қосып отыру тиіс.

Сондай-ақ отбасының сұранысы мен талап-тілектерін қанағаттандыру және білім мен тәрбиенің балаға берілген үрдісі жайында ата-анамен үнемі бірлескен ынтымақты негізде жұмыс істеу де өте маңызды.

Еңбек әсемдігін қабылдауды үйретіп, қоғамдық іс-әрекет әсемдігіне сезімталдығын тәрбиелеп, мұғалім балалардың еңбек белсенділігін кеңейтуге ден береді. Эстетикалық көзқарасты тәрбиелеудің экономикалық мәселелерге әрі тікелей, әрі жанама қатынасы бар. Бұл біздің қоғамдық өндіріс адамдардың өскелең рухани және материалдық қажеттіліктерін қанағаттандыруға бағытталғандығынан туындайды. Өндірілген тауарлар сапасын әсемдігі тұтынылуы жағынан ықпалы үлкен. Мұның өзі әр баланың білім алуында белгілі дәрежеде эстетикалық көзқарас мәдениеті болуын талап етеді. Өнерде шоғырланған адамдардың шындыққа эстетикалық қарым-қатынас қоғамдық идеяларды алға алып баруымыздың құралы сол арқылы санаға өте күшті жүзеге асуы әсер етеді. Эстетикалық тәрбиені қалыптастырудағы мақсат — бұл балаларды өнер құндылықтарын жақсартуға қатыстыру, тіл, сөз өнерін дұрыс меңгерту, әдепті сөйлеуге баулу, олардың бойында белгілі бір адамгершілік-эстетикалық мәдениетті, көркемдік талғамды, шығармашылық қабілетті тудыру.

Білім беру жүйесінің негізгі мақсаты — тұлғаны оқыту, тәрбиелеу, дамыту. Бұл мақсаттар өзара тығыз байланыста болғанда ғана нәтижелі болады.

Баланы тәрбиелеу, дамыту және білім беру мәселелерінде отбасы мен балабақша ұжымының бірлескен өзара тығыз байланыста болуы керек. Мектеп жасына дейінгі балалар алдында өмір құбылыстарының мәнін ашады, оларды қоршаған дүниеге үңіле қарауға мәжбүр етіп, әсемдіктен әсер жинауға тәрбиелейді.

Баланың көркемдік дамуы ойдағыдай болуы үшін тәрбиеші оның жасына сәйкес, іс-әрекеттерінің түрлерін әдістемесінің негізінде бала мен өнімді іс-әрекетке деген шығармашылық қабілеттерді, әлеуметтік, табиғи, заттық ортаға деген саналы қарым-қатынастарды дамыту жөніндегі үдерістерді жүзеге жырады.

Сонымен, адам өмірінде эстетикалық көзқарас әрдайым қуатты рухани күш ретінде көрінеді. Мектеп жасына дейінгі балалардың эстетикалық көзқарасын тәрбиелеу дамыған әсемдік саны мен талғамды, оны қабылдау және бағалау қабілетін қалыптастырудың мақсатқа бағытталған ұйымдастырылған үдеріс деп айтуға болады. Эстетикалық тәрбиелеуде баланы жан-жақты және әсемдіктің адам үшін зор тартымды күші бола отырып, оның іс-әрекетінің белсенді және тиімді берушісі де болады, яғни балаға балғын, бөбектік кезеңнен бастап әсемдікке ұмтылу тән нәрсе. Ол әрдайым бойларында әсемдік құндылықтары бар қатар құрбыларына, ересектерге еліктейді. Балалардың өз еңбек іс-әрекеті тиімді және сапалы болуы үшін оның ұйымдастырылуы толысып, тамаша нәрсені қабылдау деңгейіне жеткені жөн.

Әдебиеттер тізімі

1 «Қазақстан – 2050» Стратегиясы: Қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты // Қазақстан Республикасының Президенті — Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. — Астана: Ақорда, 2012. — [ЭР]. Қолжетімділік тәртiбi: <http://www.inform.kz/kaz/article/2518877>

2 Омаров С.Қ., Мұқатаев А.А., Сәрсекеева Ж.Е. Педагогика: Оқытудың несиелік жүйесіндегі сабақтар. — Қарағанды: «Гласир» баспаханасы, 2007. — 222 б.

3 Орысша-қазақша түсіндірме сөздік: Педагогика / Жалпы ред. басқ. э.ғ.д., проф. Е.Арын. — Павлодар: «ЭКО» ҒӨФ, 2006. — 482 б.

- 4 *Құрманалина Ш.Х., Мұқанова Б.Ж., Галымова Ә.У., Ілиясова Р.К.* Педагогика: Оқулық. — Астана: Фолиант, 2007. — 656 б.
- 5 *Пидкасистый П.И.* Педагогика / Ауд.: Г.К.Ахметова, Ш.Т.Таубаева — Алматы: Қазақ ун-ті баспасы, 2006. — 335 б.
- 6 *Жұмабекова Ф.* Мектепке дейінгі педагогика: Оқу құралы. — Астана: Фолиант, 2008. — 333 б.
- 7 «Білім туралы» ҚР Заңына өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы. ҚР 2011 жылғы 24 қазандағы № 487-IV Заңы. — [ЭР]. Қолжетімділік тәртібі: http://www.edu.gov.kz/za_namalar/azastan_respublikasyny_zadary
- 8 *Ұзақбаева С.А.* Қазақтың халықтық педагогикасындағы эстетикалық тәрбие: Оқу құралы. — Алматы: Білім, 1995. — 232 б.
- 9 *Қожахметова К.* Мектептің ұлттық тәрбие жүйесі: теория және практика. — Алматы: Респ. баспа кабинеті, 1998. — 129 б.

Г.Абилқасимова, А.Н.Байлен

Особенности эстетического воспитания детей дошкольного возраста

В статье рассмотрены особенности эстетического воспитания детей дошкольного возраста. Через призму эстетического воспитания дошкольники учатся замечать прекрасное, созвучие в окружающей их среде, кроме того, могут выражать полученное впечатление, в том числе и в рисунке. Огромное значение в воспитании подрастающего поколения имеют литература, музыка, рисование, труд, через которое дети становятся духовно и физически развиты. Авторы статьи в качестве эффективных методов эстетического воспитания выявили отношение детей к труду через восприятие прекрасного и активную самостоятельную деятельность дошкольника.

G.Abilkasimova, A.N.Baylen

Features of aesthetic education of preschool children

Features aesthetic education of children of preschool age. The article discusses the features of aesthetic education of children of preschool age through the study of reality, its beauty and ability to send the material. Analyzes the relations between literature, music, art, labor training, aesthetic education of reason, morality, which affect the physical culture of child rearing. The author examines questions of education and in particular the aesthetic education of children of preschool age, disclosed their relationship to work in the course of activity.

References

- 1 «Kazakhstan – 2050» *Strategiyasy. Kalypaskan memlekettin Zhana Sayasov bagyty Kazakhstan Respublikasynin Prezidenti — Elbasy N.A. Nazarbaev. Kazakhstan halkyna Zholdauy*, Astana: Akorda, 2012, [ER]. Access mode: <http://www.inform.kz/kaz/article/2518877>
- 2 Omarov S.K., Mukataev A.A., Sarsekeeva Zh.E. *Pedagogy. Okytudyn nesielik zhyesindegi sabaktar*, Karaganda: «Glasir» baspahanasy, 2007, 222 p.
- 3 *Russian-Kazakh-Dictionary: Pedagogy / Zhalpy redaksiyasy baskargan e.ə.d. Prof. E.Aryn*, Pavlodar: «ECO» GOF, 2006, 482 p.
- 4 Kurmanalina Sh.Kh., Mukanova B.Zh., Galymova A.U., Ilyasova R.K. *Pedagogy: Okulyk*, Astana: Foliant, 2007, 656 p.
- 5 Pidkasty P.I. *Pedagogy / Aud.: G.K.Akhmetova, Sh.T.Taubaeva*, Almaty: Publ. Kazakh University, 2006, 335 p.
- 6 Zhumabekova F. *Mektepke deyingi pedagogy: Oku kuraly*, Astana: Foliant, 2008, 333 p.
- 7 «Bilim turaly» *KR Zanyna ozgerister changed tolyktyrular engizu turaly*. KR 2011 zhylgy 24 kazandagy number 487-IV Zany / [ER]. Access mode: http://www.edu.gov.kz/za_namalar/azastan_respublikasyny_zadary
- 8 Uzakbaeva S.A. *Kazaktin halyktyk pedagogikasyndagy estetikalyk tarbie: Oku kuraly*, Almaty: Bilim, 1995, 232 p.
- 9 Kozhahmetova K. *Mekteptin ulityk tarbie zhyiesi: theory zhane practice*, Almaty Resp. baspa kabineti, 1998, 129 p.